

мотиви, образуя некое второе единство в рамках произведения, отражая традиционный украинский синкретизм язычества и православия. Христианское и народное начало пересекаются в повести в общих точках, что доказывает тесную их взаимосвязь в рамках произведения. Романтизм неразрывно связан с фольклорным началом, поскольку интересуется им и часто к нему апеллирует. Реалистическое в повести «Вий» в основном представлено в различных описаниях, диалогах персонажей, и играет роль некоего фона, который позволяет ярче разворачиваться событиям произведения.

Дальнейшее изучение данной темы представляется перспективным и на материале других гоголевских повестей, например, «Вечера на хуторе близ Диканьки», поскольку именно в этом произведении наиболее полно проявляют себя романтические и фольклорные мотивы. Ошибка многих ученых, занимающихся исследованием повестей Н. В. Гоголя, заключается в том, что они очень часто рассматривают произведения, опираясь лишь на отдельные мотивы, в результате этого теряя тот уникальный гоголевский синтез, являющийся характерной особенностью его мифопоэтической системы. Более рациональным нам представляется рассмотрение повестей Н. В. Гоголя с позиций более полного анализа, охватывающего все части целого, и выводы делать в соответствии с этим. Особенно это касается ранних произведений Н. В. Гоголя, поскольку именно в них наиболее полно отражен синтез различных мотивов и систем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Софронова Л.А. Мифопоэтика раннего Гоголя / Софронова Л.А. – СПб: Алетейя, 2010. – 296 с.
2. Звиняцковский В. Я. Побеждающий страх смехом: опыт реставрации собственного мифа. Николая Гоголя / Звиняцковский В. Я. – К.: Лыбидь, 2010. – 240 с.
3. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений и писем в семнадцати томах / Н. В. Гоголь / Т.2 Миргород – М.: Изд-во Московской патриархии, 2009. – 664 с.

УДК 81.344.36.37:811.1

РОЛЬ ДАВНЬОЇ ЗВУКОСПОЛУКИ *-ST У СЕМАНТИЦІ ЛЕКСЕМ НА ПОЧАТКУ КОРЕНЕВОЇ МОРФЕМИ

К.Ю. Фурсова, В.В. Мозгунов

Резюме. У даній роботі досліджена природа сполуки *-st на початку кореневої морфемі. Виявлена спільна для всіх лексем з давньою сполукою *-st на початку кореня в мовах праіндоевропейського періоду сема, яку можна вважати головною: сему сили, стійкості, стабільності, непорушності. Специфіка об'єкта дослідження, мета і завдання роботи зумовили використання зіставного, порівняльно-історичного методів, а також лінгвістичного опису та інтерпретації мовних фактів.

*Ключові слова:*звукосполука, приголосні фонемі, семантичне ядро

Багато лінгвістів приділяли увагу питанню сполучуваності приголосних фонем, однак на сьогодні немає єдності у доборі матеріалу та методах дослідження [1, с.18]. Зокрема відомі праці В.Г. Таранця (на матеріалі німецької мови та ін.), Т.Л. Чубрикової (англійська мова), Н.А. Екібаєвої (казахська, російська, англійська мови), М.С. Трубецького, Дж. Грінберга та ін. В українській лінгвістиці тема ще мало висвітлена. З працями зарубіжних філологів студентський рівень знань іноземних мов ще не дозволяє ознайомитися. На сьогодні у більшості праць фонетичний рівень розглядається як об'єкт лінгвістичного аналізу поезії, значення цього рівня у

загальному сприйнятті твору. Проте є потреба дослідити природу звукосполук, що виникли у праїндоевропейський період, розглянути в етимологічному, семантичному та психолінгвістичному аспектах.

Таким чином, **актуальність** обраної теми полягає у необхідності шляхом детальних зіставлень виявити спільну для мов праїндоевропейської єдності природу сполук приголосних, у нашому випадку давньої звукосполуки *-st*. Робота потребує тривалого часу, розрахована на кількарічні дослідження. Проте ми визначили основні завдання та можемо частково представити зібраний матеріал і проаналізувати його, користуючись обраними методами.

Об'єктом дослідження є роль звукосполуки **-st* у семантиці лексем на початку кореня. У даному випадку нас не цікавлять конотативні семи, тільки загальне значення, за яким можна згрупувати різні лексичні одиниці.

Мета роботи – всебічнопроаналізувати структуру, історію, можливості та роль у формуванні мови давньої сполуки **-st*; запропонувати новий критерій класифікації лексичних одиниць. **Завдання** конкретизують поставлену мету:

1. Обґрунтувати теорію семантичного ядра звукосполуки **-st* на початку кореневої морфеми.
2. Встановити дієслівну природу сучасних лексем з кореневою сполукою **-st*.
3. Виявити фонетичну деформацію **-st* у слов'янських мовах (згодом інших індоевропейських мовах).
4. З'ясувати фонетичні особливості давньої звукосполуки в антропонімічних одиницях і мотивацію надання власних імен з позицій психолінгвістичних та етнолінгвістичних.
5. Виявити і систематизувати топоніми з **-st*.
6. Провести синхронний порівняльний аналіз частотності використання лексичних одиниць зі сполукою **-st* у групах індоевропейських мов (на матеріалі творів публіцистики).

Теоретична значущість полягає у детальному розгляді дуже давньої сполуки приголосних, яка у певних мовних обставинах зазнає фонетичних змін (чергування зубного з альвеолярним); у згрупуванні наявних думок учених, що не ставили за мету досліджувати сполуку приголосних **-st*, однак висловлювали певні погляди щодо етимології лексем, у складі яких є **-st* на початку кореневої морфеми.

Практичне значення роботи. Аналіз антропонімів зі сполукою **-st* є корисним для укладачів антропонімічних словників або знадобиться спеціалістам з ергонімів. Результатами досліджень можуть користуватися студенти, що вивчають мову в історичному та психолінгвістичному аспектах, матеріали використовувати як демонстраційний матеріал у посібниках з вивчення мов.

Лексичний склад мови становить систему з властивими їй мікросистемами, або підсистемами. Одним із основних завдань лексикології є вивчення всіх мікросистем досліджуваної мови. Спробуємо довести, що фонемний рівень слова може впливати на семантичне його забарвлення і формувати лексичний запас мови.

Сполука *-st* цікавить нас, у першу чергу, єдністю (спільною) для всіх лексем мов праїндоевропейського періоду семою, яку можна вважати головною, сему сили, стійкості, стабільності, непорушності. Позитивне чи негативне значення має ця сема, сказати поки що важко, для цього слід проаналізувати дуже потужний обсяг лексичного матеріалу у кількох різносистемних мовах. Це вже конотативні ознаки, які можуть більшим чином залежати від афіксів, ніж від самої кореневої морфеми. Але із упевненістю можемо відзначити, що сема закладає фізичну характеристику, вказує на статику, навіть на стан, якщо врахувати положення фізики, згідно з якими об'єкт не може знаходитись у стані спокою, а отже рухається відносно інших об'єктів, в такому разі ці слова тісно пов'язані з дієсловом, мають дієслівне походження. Навіть

прикметники, що характеризують людину, як-от: *стійкий, постійний, стальний* (у значенні вольового характеру), – можуть говорити про те, що людина розвивається (позитивна конотативна сема) або деградує (негативна), однак вказує на рух, не визначаючи вектора. Слова типу: *стабільний, стагнація, став, стояти, стіна, стіл, стілець, ставропігія, стовп, ставка, стаміна* (витривалість, стійкість) та ін. цікаві за природою, вони називають стан або ознаку дії, і цю сему ми можемо визначити шляхом аналізу саме завдяки початковій приголосній структурі слів. Л.В.Лисейко зазначає зв'язок між сучасним *star* (зірка) із давньонімецьким **ster* ('розсипати, розкидати по небу') і зауважує, що в давнину зірки поділяли на «нерухомі» та «блукаючі», а звідти семантичний зв'язок із **ster*(нерухомий) [2, с.55; 3, с.20]. М.М. Маковський порівнює **ster*(зірку) з двн. *stornen* ('стояти на одному місці'). Слова, співвідносні з двн. *sterro* або *sterno*, нн. *Stern*, можуть мати значення «нерухомий, той, що знаходиться на одному місці», а також «сильний, міцний»: двн. *starc, starh*. [4, с. 100]. Трапляються слова зі -st, в яких досить важко побачити визначену нами сему, але хоча б дієслівне, а отже, процесуальне, значення довести неважко. Цікавою є міжмовна омонімія, що спостерігається у слова *ster*: у сучасній німецькій мові *ster* – «мистецтво» («искусство») від ст.-слав. искоусити > кусить, праслав. **kusiti*, запозич. із готськ. *kausjan* (пробувати, випробовувати) [1, Т.2, с. 141]; *stery* польській мові – «жермо», *sterować* – «керувати» [5, с. 224].

Зовнішня оболонка слова, його афіксальне самовираження можуть змінюватися в часі. Фонетичні зміни можемо побачити на прикладі англ. *stone* – нім. *stein* (незакріплена на письмі асиміляція); двгр. *Стефан* – *Штефан*, англ. *state* – *штат*. Проте у визначених позиціях діють конкретні закони сполучуваності приголосних або приголосних із голосними. Зокрема, Дж. Грінберг (1965), використавши матеріал 104 мов світу, встановив ці закономірності, але не знайшов точних зв'язків між початковими і кінцевими приголосними в межах одного слова [6, с. 41]. І.В.Пересада звертає увагу на те, що у сучасному мовознавстві «одним із засобів сегментної організації слова слугує вибірна закріпленість окремих типів фонем за їх позиціями в слові. Початкова позиція традиційно вважається більш сильною у порівнянні з кінцевою (Л.Р. Зіндер, Л.В. Златоустова, Л.Г. Зубкова)» [7, с. 3].

Визначена позиція приголосних у корені слова, на нашу думку, закладає основу для семантичного його забарвлення, що можна перевірити, навіть відкривши звичайний студентський, невеликий за обсягом словник старослов'янської або латинської мови (напр., 35 тис. слів). 16 латин. дієслів (*stabilio, stagno, statuo, sterno, sterto, stillo, stimūlo, stīpo, sto* (*steti, statum*), *strepīto, strepo, strideo, stringo, struo, studio, stupeo*) містять ознаку дії (сильно) і мають загальне значення «докладати зусиль». Іменники, зокрема дієслівного походження, прикметники і відповідні прислівники об'єднуються семою «сила, міць, стійкість», напр.: *statua, stipes* (стовбур дерева), *stuba* (хата, будинок), *structura, statura, stadium* (змагання), *stannum* (санскрит. «стійкий, міцний» - лат. «сплав свинцю та срібла); *statim* (твердо, постійно), *stativus*(нерухомий) тощо [8, с. 337-340, 412, 427].

Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі нараховує 11 топонімів зі сполукою **-st*, з них 10 безпосередньо мають сему сили: Станьковъ (від *Станиславъ, Станимиръ*, зменш. ст.укр. *Станко*), Стожъкъ (від *stojati*) [9, с. 52], Стананичи (від *Стонанъ < Стоянъ*) та ін. [10, с. 389-461]. Л.Г. Скрипник (та ін. упорядники) зазначають у словнику імена Станіслав, Стахій (Остап), Стоян, Стратон, Стратор; Стелла, Степанида, Сталіна [11, с. 41, 56-57, 76, 95]. Слід зауважити, що жіноче ім'я Сталіна виникло в радянський період, як Елен, Владлен (від *Ленін*), а Й.В. Сталін був дуже сильною людиною і недаремно обрав такий псевдонім.

Стодольник (охоронець України), Стрибог (бог сильного вітру), Стрига (донька Стрибога), Стратим-птах (здіймається в небо, сильно кричить, накликає страшну сильну бурю) [12, с. 545-548; 22, с. 18] – міфологічні образи, що наділені великою силою і могутністю.

Власні імена людей несуть ще більший магичний, міфологічний відтінок, ніж апелюючи, а отже, розповідають нащадкам про світосприйняття предків. Наочно це можна розтлумачити так: Степан < д.гр. Στέφανος (стефанос) — «вінок, корона, діадема» [13, с. 429], а отже – влада, могутність, сила; Страх, Страхон [14, с. 185], Станімір, Стоян, Станіслав – дохрист. Імена, в які предки заклали значення вольової, сильної духом і фізичним здоров'ям людини.

На матеріалі адміністративної карти України О.Я. Скуратовича [15, с. 6-7] ми виявили 28 хоронімів, що мають у складі кореня сполуку *-st, з них 7 – на початку кореневої морфеми. Цікавою є назва міста Бурштин (Івано-Франковська обл.). Припускаємо, що етимологічно апелюючи «бурштин» можна розглядати як «рудий камінь»: *бурий* у тур., тюрк., д.інд. мовах – *рудий* та *stein, stone*.

Назва міста Стрий (Львівська обл.) етимологічно пов'язана з українськими словами *струм, струмись*, польськ. *Struga, strumień*, нім. *stromm*, лат. *struam* тощо, які містять сему «сильна течія, стрімкий потік води».

В озерах не може бути скерованого потоку, тобто проточної води, тому лімніони нас не цікавлять. Серед гідронімів України, назв річок, зустрічаються цікаві, як-от: Стрий, Стир, Ствига, Остер, Стубла та ін.

Кореневу сполуку можна легко сплутати зі збігом морфем, тому слід дуже уважно шукати у слові корінь. У цьому нам допомагає на сучасний морфемний аналіз, а етимологічний. М.Фасмер наводить у своїй праці такі слова, як *стачить* (вистачати, вдосталь) [16, с. 749], *стебать* (бити) [с.750], *стенать* (стогнати, шуміти) [с. 754], *стеречь* [с.757]. Можна констатувати той факт, що це дієслова із загальною семою «сильно діяти, проявляти силу». Сюди ж можна було додати слово *старновать* (молотити) [с. 747], але однокореневі слова «торновать, тернії, стерня» наводять на думку, що маємо справу з префіксом, а отже, збігом морфем.

Таким чином, значний шар лексики, який можна об'єднати за спільною семою – фізичної і духовної сили, старанності, наполегливості, стану, наводить на думку, що чимала кількість слів, як давніх, так і поступових новоутворень, походить від сполуки звуків. Таких сполук можна дослідити певну кількість. Кожна сполука приголосних дає початок багатьом кореневим морфемам, що поступово «обрастають» афіксами, які у свою чергу застигають у певних формах. Тому з часом важко побачити спільні семи у словах. З цих позицій можна створити нову, дуже велику класифікацію лексики мов, що походять з праїндоевропейської єдності.

Як показує аналіз власних імен і топонімів, наші предки знали, як назвати дітей на добру долю і міцне здоров'я. Ми звертаємо увагу на важливість такого підходу і в наш час, це стосується й інших ономастичних одиниць, особливо ергонімів. У випадку називання людей на сучасному етапі розвитку суспільства маємо справу з таким явищем, як мода на невластиві для певного типу культури імена. У зв'язку з цим на сьогоднішній день в Україні немає жодних норм і застережень із зрозумілих етносоціальних причин. Проте, вже сьогодні в багатьох європейських країнах, наприклад, у Польщі, введені чіткі регуляторні обмеження на називання дітей при їх реєстрації в органах державної влади. Ці обмеження покликані зберегти етнокультурну ідентичність конкретного соціуму в умовах глобалізації.

Таким чином, запропоноване дослідження може бути певним елементом, що сформує усвідомлення необхідності певної «нормалізації» процесу називання дітей в Україні з метою збереження її самоідентичності в рамках індоевропейського культурно-цивілізаційного простору.

Апелятивна лексика зі значенням сили, влади, могутності, міцності, руху, стану завжди буде актуальною у лексиконі суспільства, вона використовується в усіх галузях і в усіх стилях мови, навіть у сучасному розмовному.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чубрикова Т. Л. Сочетаемость согласных фонем в истории английского языка. – СПб, 1975. – 97 с.
2. Лисейко Л.В. Символика и семантика слов sunna ‘солнце’, mano ‘луна’, sterro ‘звезда’ в древневерхненемецком языке // Новітня філологія. – №1(21). – Миколаїв: МДГУ, 2005. – С. 53-63.
3. Маковский М.М. Что такое этимология // Иностранные языки в школе. – 1981. – № 1. – С. 13-19.
4. Маковский М.М. Удивительный мир слов и значений. – М.: Высшая школа, 1989. – 200 с.
5. Польско-русский, русско-польский словарь / Кшыжовска-Протасеня Г., Шталенков И. – Минск: Современная школа, 2008. – 656 с.
6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / за ред. Желєзняк І.М. та ін. – К.: Наукова думка, 1985. – 254 с.
7. Пересада В. В. Фонетична структура слова і особливості розвитку в німецькій мові (діахронічне дослідження): дисертація канд. філол. наук: 10.02.04 / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса, 2003. – 20 с.
8. Латинско-русский и русско-латинский словарь для учащихся. – М.: ООО «Дом Славянской книги», 2010. – 704 с.
9. Moszyński K. Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego. – Wrocław, 1957. – С. 52.
10. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / ред. Мельничук О.С. та ін. – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 5. – 704 с.
11. Словник власних імен людей / за ред. Левченко С.Ф., Скрипник Л.Г. та ін. – К.: Наукова думка, 1967. – 110 с.
12. Словарь славянской мифологии / авт.-сост. Адамчик В.В. – Минск: Современный литератор, 2008. – 639 с.
13. Суперанская А. В. Словарь русских личных имён. – М.: Эксмо, 2006. – 542 с.
14. Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К.: Вища школа, 1988. – 240 с.
15. Атлас. Адміністративна карта України / Упоряд. Скуратович О.Я. – К., 2006. – 32 с.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. – Т. 3 (Муза – Сят) / Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М.: Прогресс, 1987. – 832 с.

УДК 82

ЛЕЙТМОТИВ ПРОЗРЕНИЯ В ПОЭТИЧЕСКОМ МИРЕ СЕРГЕЯ ЕСЕНИНА

Ю. К. Хода, А. А. Кораблєв

Резюме. В статье рассматривается лейтмотив прозрения в поэтическом мире С.А.Есенина. Утверждается, что в стихотворениях поэта – предсказание его судьбы. Материалом для рассмотрения служат стихотворения Есенина.

Ключевые слова: прозрение, поэзия, пророчество.

В последней автобиографии С.Есенина, она датирована октябрём 1925 года – это за два месяца до гибели поэта - он пишет о воспоминаниях детства, юности, о том, как знакомился с поэтами и был принят в их круг. Заканчивается автобиография словами: «Что касается остальных автобиографических сведений, - они в моих стихах»[3, с. 746]. Именно на стихах поэта мы сосредоточим внимание в данной работе.

В лирических произведениях С. Есенина не раз читатель встречает слово «прозрение». Это слово привлекает особое внимание, завораживает, несёт в себе некую тайну, к которой хочется приблизиться. В работе нами будут рассмотрены три стихотворения Есенина, в которых поэт упоминает о прозрении. Это стихотворения: «Душа грустит о небесах...» (1919 г.), «Сторона ль ты моя, сторона!..» (1921 г.), «Стансы» (1924 г.). Эти стихотворения разные по тематике, но, по нашему мнению, их объединяет нечто большее – мотив прозрения.